

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 118 1997

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Claes Ahlund (recensioner)

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,

Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Redaktionen tackar de professorer i ämnet som verkat som referenter under en tvåårsperiod:

Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Eva Hættner Aurelius, Ulla-Britta Lagerroth och Thure Stenström.

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Samtliga insända uppsatser granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall lämnas först i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows, Word for DOS eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-12-x

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1998

rär förmoder” till det moderna genombrottets kvinno- litteratur. Emilie Flygare-Carlén har ofta använts som ett exempel på en författare som negligerats i litteraturhandböckerna. Hon vore självklar om vi skulle skriva litteraturhistoria utifrån ett läsarperspektiv, på det sätt som litteraturforskaren Gunnar Hansson förespråkade. Anledningen till att hon förbisetts är att hennes verk betraktats som populärlitterära och utan högre litterärt värde. Nu finns hon med, och tyngdpunkten ligger på hennes litterära teknik och tematik. En förändring i synen på kvalitet har kommit till stånd.

Och synen på litteraturhistorien som en historia möjlig att ena och syntetisera får förmodligen framledes vika för mångfald, för alternativa men samexisterande tolkningar och kanske också för splittring. Fortfarande har vi inte sett någon litteraturhistoria som prövar sådana mer osymmetriska grepp.

Med sitt djärva kunskapsökande har *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* lagt grunden till alla dessa attraherande utmaningar kring kanon, kön och kvalitet. Man får hoppas att de antas.

Anna Williams

Skånes litteraturhistoria. Del 1: *Fram till 1940-talet*. Red. Louise Vinge. Malmö 1996

Skånes litteraturhistoria – finns den? Titeln på den nyutkomna första delen av *Skånes litteraturhistoria* ger genast associationer till andra regioners eller landskaps litterära idiom: Bohusläns litteraturhistoria, Hallands, Upplands, Norrbottens... Precis som Louise Vinge skriver i förordet till den skånska litteraturhistorien så måste sådana handböcker rimligtvis bli historier om landskapets kultur, ekonomi och regionala identitet. Men kan den regionala identiteten i ett författarskap eller i litterära strömningar kopplas loss från de större sammanhangen och räcka till för en specialiserad litteraturhistoria? Eller kan man skriva en regional litteraturhistoria som samtidigt uppmärksammar det nationella och internationella?

Efter att ha läst första delen av *Skånes litteraturhistoria* skulle jag vilja svara både ja och nej på de frågorna. Redaktören Louise Vinge och hennes medarbetare Per Erik Ljung, Anders Palm, Bertil Romberg och Per Rydén har skapat ett gediget verk som berättar om skildringarna av landskapet, årstidsväxlingarna och folklivet, allt i enlighet med syftet att ”följa hur den litterära bilden av Skåne, dess folk och natur har utformats, förändrats och traderats” (s. 8). De går i stort kronologiskt till väga, börjar i mitten av 1700-talet och stannar ungefär vid andra världskrigets utbrott. En stor förtjänst är dels att författarnas konkreta förhållande till regionens språk och kultur träder fram i flera textanalyser, dels att läsa-

ren kan följa litterära linjer genom tidens gång och se hur författare inspirerats och knutit an till eller tagit avstånd från sina föregångares syn på hur kulturen, identiteten och tillhörigheten skall formuleras litterärt. Louise Vinge kommenterar Victoria Benedictssons språkliga teknik och dialektbruk i novellkonsten (s. 86). Anders Palm visar hur den lyriskt melankoliska bild av Kristianstadstrakten som poeten och landskapsskildraren Albert Henning (1881–1963) förmedlar får sin mörka motsägel-se i Birgitta Trotzigs prosa (s. 72 f.).

På så sätt är den regionala utgångspunkten ett spännande grepp; Skåne blir synligt ur varierande och skiftande synvinklar, det blir belyst genom författarnas temperament och intellektuella förhållningssätt. En skånsk litterär tradition växer fram i litteraturhistoriens vandring genom provinsen. Kanske kan man tala om konstruktionen av ett landskap. I dikterna, folklivsskildringarna, reseberättelserna och novellerna skapas och omskapas landskapet i en ständigt pågående process. ”Platsens poesi har förändrat platsen”, skriver Anders Palm träffande om Hjalmar Gullbergs Falsterbolyrik (s. 200).

Därför är det också mycket klokt att så många olika genrer och litterära uttryck får komma till tals i handboken. Vi möter Skåne inte bara i lyriken och den skönlitterära prosan utan också i memoarer, bygdeskildringar, studentspex, minnesböcker och reportage. Rubriker som ”Tidningsmän med och utan tidningar” och ”Dialektstudier och folkminnesforskning” samsas med ”Verskonstnär på Hököpingemål” och ”Sågnernas samlare”. Vissa författare kommer också mer till sin rätt i ett provinsiekt perspektiv. Jag tänker på beskrivningen av åttitalsrealisten Henrik Wranér, som insatt i sitt skånska sammanhang får en mer framskjuten plats här än i de allmänna handböckernas skildringar av 1880-talet.

I de flesta avseenden är dock *Skånes litteraturhistoria* trots sitt nya regionala perspektiv en traditionell litteraturhistorisk handbok. Den är kronologisk, den lägger stor vikt vid de välkända författarskapen och vid den traditionellt skolade, borgerliga, manliga iakttagaren. Mer undanskymda författare presenteras, och sammantaget ges de ett ganska generöst utrymme. Men de enskilda profileringarna blir kortfattade till förmån för de förväntade parnassens namn: Tegnér, Bååth, Hansson, Benedictsson, Ekelund, Österling, Gullberg. En ambition har då också varit att relatera det regionala till ett bredare fält. Diktarnas nationella, internationella eller kosmopolitiska position framhålls, som ett slags försäkran om provinsens delbetydelse. Louise Vinge har understrukit vikten av att koppla samman den skånska identiteten med den kontinentala, inte minst på grund av landskapets geografiska läge. ”Det ’typiskt skånska’ har ett danskt, franskt och tyskt påbrå som inte får försummas” (*Tidskrift för litteraturvetenskap* 1992:2–3, s. 8).

Men är inte detta något som gäller all svensk klassisk litteratur under den period som behandlas? Det typiskt *svenska* har ett självskrivet internationellt påbrå. Därför är det självklart att en regional litteraturhistoria kan sätta det regionala främst. Annars blir den alltför lik det nationellt inriktade översiktsverket.

Med Skåne som scen skulle en djärvare uppläggnings ha kunnat lyfta fram regionens litteratur på ett mer utmanande sätt. En tydligare tematisk linje skulle till exempel ha gett större frihet att släppa kronologin och koncentrationen på de kanonetablerade och klassiska författare som redan intar tätpositionerna i våra rikstäckande litteraturhistorier. Nu fungerar dessa porträtt ofta mer som en repetition. I många fall hade man kunnat lyfta fram det biografiska än mer, för att förankra författarna vid platserna. Anders Palms avsnitt om Anders Österling är ett bra exempel på att den biografiska informationen har sin givna plats i berättelsen om författarskapets provinsiala identitet.

Dessutom är den skånska litteraturen så som den presenteras i denna nya litteraturhistoria med några få undantag en litteratur skriven av män. Ur ett modernt litteraturvetenskapligt perspektiv ger handboken ett daterat intryck i det här avseendet eftersom denna omständighet varken kommenteras eller diskuteras.

I landskapets litteraturhistoria är det tydligt att det är just den bortglömda litteraturen och de undanskymda litterära miljöerna som borde få betydligt mer utrymme än de beretts hittills. Litteraturen vid sidan av de stora nationella strömningarna får plötsligt ett nytt värde, och de mer eller mindre okända namnen kan mycket väl utgöra fundamentet i en regional litteraturhistoria. I *Skånes litteraturhistoria* blir man nyfiken på allmogeskildraren Eva Wigström (1832–1901), 1920-talsprosaisten Anna Björkman (1888–1959) eller bygdemålsberättaren Ola Cappelin (1868–1948), namn som nu behandlas kortfattat eller översiktligt, förmodligen därför att mycket grundforskning ännu är ogjord.

En viktig funktion fyller således *Skånes litteraturhistoria* därför att den väcker intresse för och kanske lockar till vidare forskning kring den lokala litteraturen. Det handlar om en upptäcksfärd som säkert bjuder både oväntade och annorlunda litterära möten, oberoende av den traditionella kanon. En sådan intressant upptäcksfärd har *Skånes litteraturhistoria* påbörjat.

Anna Williams

Maria Nikolajeva, *När Sverige erövrade Ryssland. En studie i kulturernas samspel*. Brutus Östling Bokförlag Symposion. Stockholm/Stehag 1996 (376 s.).

”Sekelskiftet mellan 1800- och 1900-tal var den period då den svenska litteraturen för första och sista gången

gjorde sig bemärkt på den ryska bokmarknaden.” Med denna dystra prognos inleder Maria Nikolajeva sin undersökning av svensk sekelskiftslitteratur i Ryssland. Man får hoppas att förf. inte riktigt menar vad hon skriver. Nog vore det sorgligt om svensk litteratur inte skulle ha någon framtid alls i det stora landet! En roligare formulering möter några sidor längre fram, närmast med anledning av MN:s tidigare bok om Selma Lagerlöf i ryskt perspektiv:

[...] rent litteratursociologiska studier av en litteratur eller ett författarskaps mottagande i en annan kultur har något ofullbordat över sig. Alla studier har i stort sett samma struktur: en noggrann, pliktrogen kartläggning av översättningar, utgåvor och kritiska inlägg om fenomenet ifråga. Denna metod lämnar inte utrymme vare sig för funderingar kring varför ett kulturellt fenomen över huvud taget accepteras av en främmande kultur eller för en undersökning av de mekanismer som styr denna överföring. (s. 14)

MN:s syfte är alltså att presentera ”funderingar” kring dessa spörsmål. Tillämpad på hennes material blir uppgiften att förklara den relativa framgången för svensk litteratur i Ryssland decennierna kring senaste sekelskifte. I sista hand gäller det emellertid en ännu mer intrikat fråga: Vilken mental beredskap hade tidens ryska publik för att ta emot denna litteratur?

De teoretiska redskapen hämtar MN från Jurij Lotmans kultursemiotik som bl.a. studerar vad som händer när en kultur överförs till en annan, när ”det främmande” assimileras med ”det egna”. Processen kan beskrivas som en rörelse från periferi mot centrum under vilken sker ett antal gränsöverskridanden som mer eller mindre radikalt förändrar både det främmande och det egna.

Vid den främmande kulturens inträde i den egna medför den ett antal ”extra-kulturella” fenomen, dvs. sådant som ligger utanför den egna kulturens medvetande. Dessa blir föremål för mottagarnas ”aktiva oförståelse” som framför allt uppträder vid de gränzoner man har att passera. Mottagarna uppfattar det nya med hjälp av sina kulturella koder, förkastar en del, tar till sig annat och omformar detta på olika sätt. Samtidigt kan deras kodspråk förändras. Under resans gång uppstår nya koder (”semiotisering”), medan andra förlorar sin aktualitet (”desemiotisering”).

All kulturell utveckling – t.ex. en receptionsprocess – är en rörelse i tiden, men utspelas även på såväl en horisontell som en vertikal nivå. Den förra nivån avser bl.a. gränspasseringar av ovan angivet slag – extra-kultur, periferi, centrum. MN räknar vidare med storheter som icke-kultur – sådant mottagaren inte erkänner som kultur – och para-kultur, dvs. populärkultur. På den vertikala nivån heter nyckelbegreppen materiell, social och